

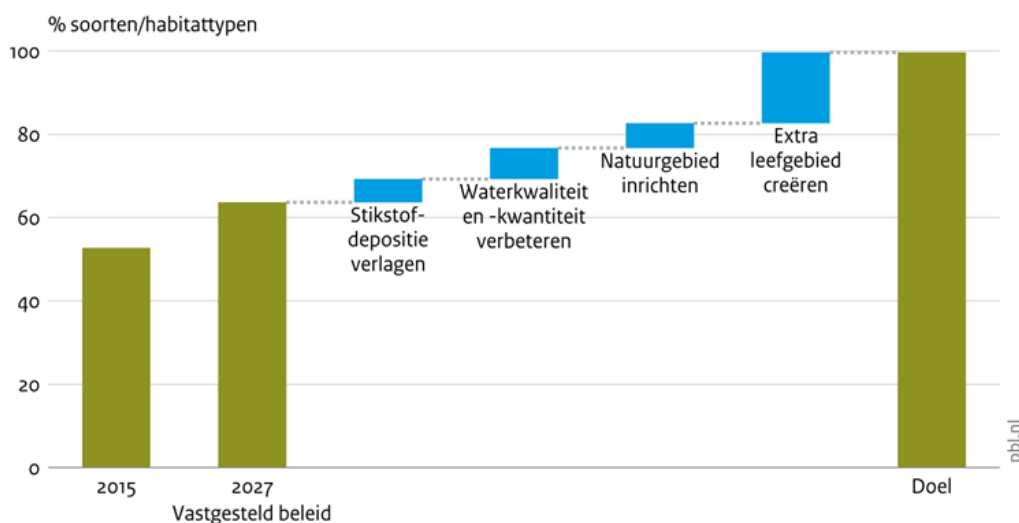
PBL-inbreng aan de formatietafel, 19 en 21 november 2025

Prof. dr. Marko Hekkert, directeur van het Planbureau voor de Leefomgeving, is tweemaal aangeschoven aan de formatietafel. Op woensdag 19 november was het onderwerp stikstof, landbouw en natuur en op vrijdag 21 november klimaat en energie. Beide bijeenkomsten hadden een sterk interactief karakter waarbij vragen van de partijleiders van D66 en CDA de agenda bepaalden. Marko Hekkert heeft in deze gesprekken de volgende inbreng geleverd. Hiernaast zijn specifieke vragen van de informateur en formerende partijen beantwoord.

Stikstof, landbouw, natuur

1. De stikstofcrisis is mede ontstaan door een slechte staat van de natuur in Nederland. Om het stikstofprobleem structureel op te lossen is het van belang om de kwaliteit van natuur in Nederland te verbeteren. Dit vraagt niet alleen om reductie van stikstofemissies, maar ook om verbetering van de waterkwaliteit, verbetering van het waterpeil in natuurgebieden, beheer van natuurgebieden en uitbreiding van het areaal natuur.

Gemodelleerde bijdrage van maatregelen voor verbeteren condities voor gunstige staat van instandhouding

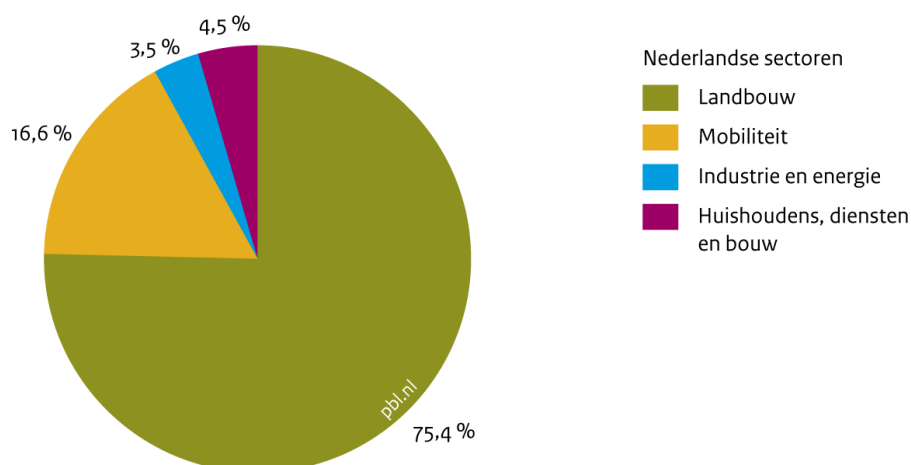

Bron: PBL

2. Natuurverbetering vraagt ten eerste om een gebiedsgerichte aanpak waarbij in en om natuurgebieden (bufferzones) gestuurd wordt om alle bovengenoemde drukfactoren te verbeteren. Dat betekent vaak extensiever agrarisch grondgebruik en/of andere functies in het desbetreffende gebied. Realisatie vergt ruimtelijk ordeningsbeleid en investeringen in (uitvoerend) grondbeleid. Ten tweede gaat het om aanscherpingen van het (generieke) emissiebeleid, om de totale uitstoot van stikstof en andere stoffen (broeikasgassen, gewasbeschermingsmiddelen) uit de landbouw te verlagen. Dus niet alleen sturen op stikstof, maar tegelijk ook andere opgaven zoals vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en verhoging van het waterpeil.
3. Stikstof wordt uitgestoten door verschillende sectoren. Industrie en mobiliteit zijn de grootste uitstoters van NO_x (stikstofoxiden) en landbouw van NH₃ (ammoniak). Kijken we naar de totale binnenlandse stikstofdepositie dan is 75% afkomstig van de landbouw. Het is dan ook verstandig om stikstofbeleid vooral op deze sector te richten. Helemaal omdat de emissies vanuit industrie en mobiliteit al sterk dalende zijn en verder zullen blijven dalen doordat deze sectoren vanwege klimaatbeleid veel innovaties doorvoeren (zoals elektrificatie). Deze innovaties hebben als bijkomend voordeel dat ze ook stikstofemissies reduceren.

Herkomst stikstofdepositie op stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, 2022

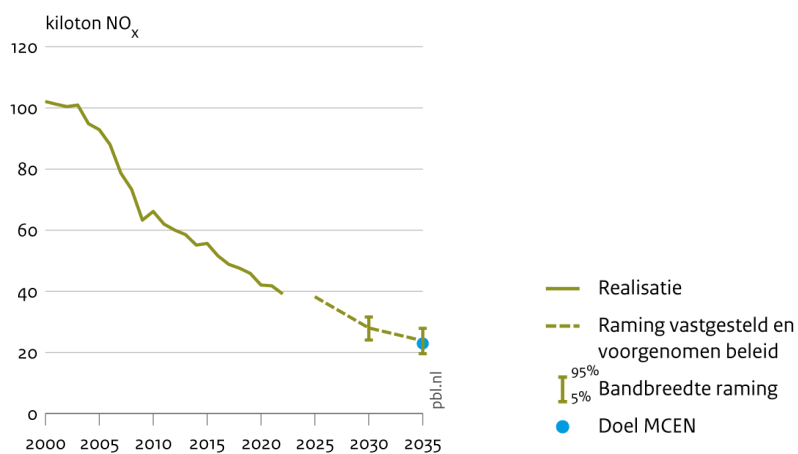
Nederlandse sectoren (zonder buitenland)

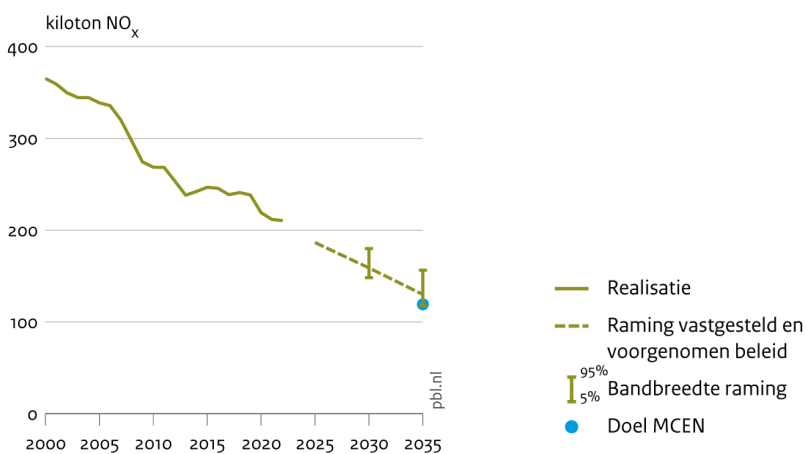
Bron: RIVM

4. Het verbeteren van alle drukfactoren op natuur en het inrichten van bufferzones heeft grote invloed op de landbouwsector. Maak onderscheid in kortetermijnbeleid dat leidt tot significante verbeteringen op de drukfactoren en langetermijnbeleid waarbij een duidelijk toekomstbeeld voor de Nederlandse landbouwsector wordt gecreëerd. Dit toekomstbeeld is nodig om duidelijkheid te verschaffen over de richting van de veranderingen en om onzekerheid in de sector weg te nemen.
5. Een van de instrumenten waar veel over wordt gesproken is doelsturing. Dit is een prima instrument om innovatie op het erf te versnellen. Echter, te hoge verwachtingen over snelle invoering in combinatie met een grote reductieopgave voor doelsturing zal leiden tot beleidsfalen. De opgave voor boeren is dan groot en kostbaar, waardoor nalevingsrisico's ontstaan. Het ligt daarom meer in de rede een deel van de opgave te realiseren met doelsturing, en een deel door aanscherping van bestaande regulering (zoals over stalsystemen) en volumebeleid (omvang veestapel).

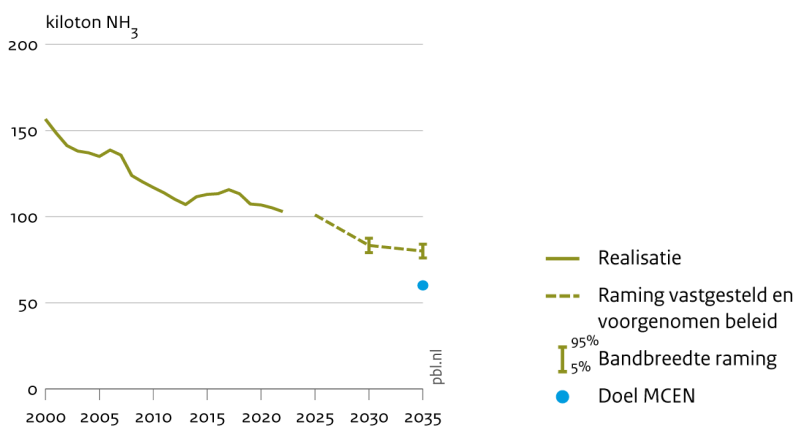
Emissie stikstofoxiden door industrie

Emissie stikstofoxiden door mobiliteit

Emissie ammoniak door landbouw

Bron: Emissieramingen luchtverontreinigende stoffen 2025

Klimaat en energie

1. Elektrificatie is de sleutel van de energietransitie. Uitgaande van gematigde economische groei en de huidige economische structuur vraagt een klimaatneutraal Nederland in 2050 wel 7 tot 9 keer meer hernieuwbare elektriciteit dan in 2022. We zien op dit moment dat de uitrol van hernieuwbare elektriciteit stukt. De marktomstandigheden voor offshore wind zijn bijvoorbeeld in korte tijd sterk veranderd. Elektrificatie vraagt meer regie van de overheid.
2. Het opschalen van het aanbod van hernieuwbare elektriciteit dient hand in hand te gaan met een toenemende vraag naar elektriciteit, om te stimuleren dat elektriciteitsproducenten hierin investeren. Op dit moment blijft de vraag met name in de industrie achter door vertraagde verduurzaming. Om dit te versnellen moeten de randvoorwaarden voor de industrie verbeteren. Het is niet mogelijk om dit voor alle sectoren tegelijkertijd te doen. Daarom zullen er strategische keuzes gemaakt moeten worden over welke sectoren de meeste steun krijgen in de verduurzaming (bijvoorbeeld netverzwaring en waterstofaansluiting). Met zo'n prioritering kan ook de noodzakelijke netverzwaring effectiever worden gepland.
3. Neem ook het onderwerp grondstoffen mee in de visie op de toekomst van de industrie in Nederland. De energietransitie en de transitie naar een circulaire economie gaan hand in hand.
4. We constateren dat de overheid bereid is om zeer vérgaande maatregelen te nemen voor het realiseren van nucleaire productiecapaciteit, inclusief het reserveren van omvangrijke budgetten. Eenzelfde soort 'all-in' mentaliteit kan ook een groot verschil maken in het versnellen van de elektrificatie van andere onderdelen van het energiesysteem.
5. De aanleg van de nieuwe toekomstbestendige energie-infrastructuur vergt grote investeringen. Het is verstandig nu te investeren en deze kosten uit te smeren over meerdere generaties. Ook volgende generaties profiteren immers van deze investeringen.
6. Ongeacht het beleid in Nederland en Europa zal de temperatuur op aarde verder oplopen. Nederland is kwetsbaar voor klimaatverandering door onze ligging in een rivierdelta. Het is dan ook van het grootste belang om in te zetten op klimaatadaptatiebeleid, waarbij de ergste gevolgen van toenemende weersextremen kunnen worden beperkt of voorkomen.